

Studying both the works by U. Eco and by representatives of Perceptive aesthetics, for example W. Iser, we come to the conclusion that their theories about the reader's role in fiction interpretation started their development at about the same time. But nevertheless U. Eco was the first to start the discussion in 1959. The further studies of the problem led the scientists to the same direction but still the results they achieved differed. As a result U. Eco's model of cooperation between the author and his reader is more flexible and exponentially more complex than the models worked out by the theorists like W. Iser and R. Jauss. In the light of Eco's model, these other descriptions of phenomenological and psychoanalytical reader response may be considered as specialized subdivisions of U. Eco's model.

The article suggests the breadth and depth of U. Eco's application of his theory of signification. It surveys poetic theory to conclude that modern tolerance of extreme textual openness, analyzes various structures in the texts reflecting ideological or market pressures which both create and pander to a particular mentality and social structure. When studying the works by this famous writer we deal with the analytic spirit and idiosyncratic emphases made by the author.

The given article is an attempt to create essential reading for anyone interesting in fiction perception and interpretation and the fresh reader-centered forms of criticism. We tried to set forth dialectic between 'open' and 'closed' texts. The difference between openness and unlimited interpretation is also touch upon in the research.

Key words: *author, addressee, reader, M-reader, recipient, text, perception, perceptive aesthetics.*

УДК 821.161.2-1.09Вовк(81)

О. О. Смольницька

ВОЛОССЯ ЯК КУЛЬТУРНИЙ КОД У ПОЕЗІЇ ВІРИ ВОВК

У статті проаналізовано значення волосся у вибраній ліриці української письменниці у Бразилії Віри Вовк. Беруться до уваги символіка, звичаї, обрядовість, вірування української, германської та інших культур. Застосовуються компаративний, ретроспективний, міфологічний, концептуальний, перекладознавчий, лінгвістичний (тезаурусний) аналіз.

Ключові слова: *поезія, концепт, символ, міф, ритуал, культурний код, маскулінне, фемінінне, волосся.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Плідну творчість української письменниці у Бразилії (Ріо-де-Жанейро) Віри Вовк (автонім Віра-Лідія-Катерина Селянська, Wira Selanski, 1926 р. н., остаточне переселення та еміграція до Ріо-де-Жанейро – 1952 р., після складення докторського іспиту), членкині Нью-Йоркської групи (О. Астаф'єв скорочує як НЙГ) можна назвати багаторівневою. Це кілька шарів: український (гуцульсько-бойківський як рідний авторці; наддніпрянський, де можна виокремити київський екфрасис), бразильський (афро-, індіано- і португалобразильський), германський, античний та ін., епохи від первісної доби до сучасності, хронотоп вельми неоднорідний і складний. Ці міфічні шари складаються у доктрину народного католицизму. Слід врахувати не лише теоретичну, але й практичну

обізнаність письменниці із різними культурами завдяки незліченним подорожам. Перетікання, контамінація мотивів різних культур, пошук гармонізації виявляються цікавою проблемою. Зокрема, тут показове змалювання волосся як культурного коду.

Мета дослідження полягає в аналізі символу та концепту волосся у вибраній поезії В. Вовк.

Поставлена мета передбачає **завдання**: 1) дослідити сакральне значення розпущеного і заплетеного волосся, а також бороди – в історичному, міфологічному та іншому аспектах, – та відбиття цих інтерпретацій у ліриці В. Вовк; 2) проаналізувати інтермедіальний аспект змалювання поетесою різних зачісок; 3) застосувати такі відомі авторці контексти, як слов'янський (передовсім український), германський, кельтський, іберійський, а також східний (суфійський). Усі ці контексти можуть сприйматись як взаємодоповнювальні під час аналізу обраного питання.

Актуальність полягає у глибшому дослідженні зашифрованих В. Вовк концептів як різних конфесій християнства (католицизму та православ'я), так і міфології різних народів. З огляду на це можна застосувати концептуальний аналіз текстів В. Вовк, але тоді слід поділити концепти (за В. Карасиком) на спеціалізовані етнокультурні (українські, бразильські та ін.) та універсальні. Так, волосся належить до обох концептів, бо наявне архетипове сприйняття його сакральності у багатьох культурах (не споріднених між собою), але водночас і відмінності у звичаєвому ставленні до нього.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Творчість В. Вовк досліджувалась або переважно у контексті НІГ (О. Астаф'єв, Б. Бойчук, І. Жодані, Т. Карабович, М. Ревакович та ін.), або як окремий феномен аналізувалась у жанрах прози (Ю. Григорчук, Л. Залеська-Онишкевич, Н. Козіна, С. Майданська, Л. Гарнашинська, В. Шевчук та ін.), аналіз поезії: О. Астаф'єв, І. Жодані, М. Коцюбинська, В. Мацько, Н. Науменко, С. Ожарівська, Т. Остапчук, Б. Рубчак та ін.; дослідження і поезії, і прози: І. Калинець, О. Смольницька тощо. Постійне написання авторкою нових текстів і еволюціонування стилю й тематики вимагають комплексного аналізу.

Виклад основного матеріалу. Волосся як архетиповий символ неодноразово з'являється у поезії В. Вовк, причому і як міфічне (у русалок, мавок-нявок, віл, ундин чи бразильських уяр [4, с. 229] – у свою чергу, русалка може бути символом, концептом, образом чи міфологемою), і як реальне чи онейричне (оніричне: у ліричної героїні або самої авторки: О. Астаф'єв, Ю. Григорчук). З огляду на обсяг статті у парі з волоссям не аналізуються супровідні атрибути: вінок, стрічки («стьожки» у В. Вовк) тощо. У поетеси волосся змальовується і як розпущене, і як коса, причому в українському національному стилі («...нема вже часу / Заплести коси дрібушкою» [2, с. 80]), і як корона (вінець). Це може бути і особистим досвідом спілкування членів НІГ. Так, колега В. Вовк, Патриція Килина, носила коси короною на голові, у розпущеному вигляді червонясто-руде (мабуть, колір зумовлено ірландським корінням поетеси) волосся було дуже довгим (приватне повідомлення В. Вовк, 2001 р.). У вірші В. Вовк «Уроки» (де цікаво інтерпретуються ірреальне, абсурдне, деконструкція як начебто наврочене) сказано: «Ще сниться, що чешу волосся, / Заплітаю косу в корону, / Йду поглянути в дзеркало, / А в ньому мене нема» [2, с. 85]. Тут інша зачіска може означати атавістичну пам'ять про «себе колишню». Волосся – зв'язок з Батьківщиною. Що означають різні зачіски у символічному ключі стосовно лірики В. Вовк? Для цього треба здійснити історико-культурний екскурс.

У Середньовіччя розпущене волосся у жінок означало невинність, навіть святість (іконографічний тип Марії Магдалини та багатьох інших; волосся у святих дів пряме, у

чортів – кучеряве: «Блаженна Марина вхопила / Біса за чуба, щоб добити молотом» [4, с. 179], хоча наявні зображення святих і з витким волоссям чи косами), але водночас це було і ознакою повій [21, с. 100], за якою їх вирізняли у натовпі. Отже, помітна амбівалентність такої зачіски. Тут цікавий інтермедіальний аспект. Зокрема, аналізуючи екранізацію BBC (2002 р.) роману Дж. Голсуорсі «Сага про Форсайтів», Т. Некряч і Ю. Чала звертають увагу реципієнта на невідповідність «іміджу» зображуваної у серіалі Ірен (Айріні) Форсайт культурному коду епохи: героїня, «дізнавшись про загибель свого коханого Філіпа Босіні, вискакує на вулицю з непокритою головою, у яскраво-червоній сукні з глибоким декольте, мчить, розштовхуючи ліктями перехожих, вдирається до чоловічого клубу і зчиняє там огидний скандал, мало не бійку. Уся ця сцена протирічить не лише образно-психологічній схемі характеру улюбленої героїні Голсуорсі, вона грубо порушує самий вікторіанський етикет і важливі поведінкові умовності. Червона сукня і непокрита голова – «професійні» ознаки тогочасної повії» [9, с. 11]. Патріархальні культури мають в основі спільні чинники, і у згаданому аспекті українська й англійська вікторіанська культури подібні (як і австро-угорська, скандинавська ХІХ ст. тощо).

Довге розпущене волосся – мотив релігійного живопису: це каяття Магдалини (пасма затуляють обличчя), часто описуваної В. Вовк (наприклад, у вірші «До Христа на скелі Корковадо»: «Дозволь скупати Твої ноги камінні / Сльозами покори / Й обтерти волоссям, як колись Магдалина...» [2, с. 29]); відросле волосся, яке ховає оголене тіло Марії Єгипетської, тощо. У староіспанських баладах частий сюжет про оголену діву, укриту «чудесним багатством свого власного волосся» [1, с. 48]. Такий самий мотив – на іконах святого Онуфрія (детальніше розглянуто нижче). Волосся – сила, жіночність, сексуальність, зв'язок з Богом і взагалі сакральним, інтуїтивне проти раціонального. Волосся розпускалося жінками під час обрядів, а також пологів. У В. Вовк мистецтво й екстаз часто тотожні: у вірші «Балерина» героїня каже сама про себе, що блукатиме «з волоссям у вітрі» [2, с. 40]. Це ознака і волі, і безпритульності (невкоріненості), і пізнання таємниці. Можна знайти аналогію з розмаяним волоссям жриць, піфій чи інших причетних до сакрального під час містерій. Також це ознака нечистої сили (відьом, самовил, русалок, чортих, чуми та ін. [17, с. 423]).

В українському мистецтві сакральне значення волосся у дівчат і жінок достатньо проаналізовано (коса як здоров'я, краса, цнота; шлюб; покритка тощо, обрізання волосся як ганьба), так само – біблійне розуміння волосся у чоловіків («сім кіс» у Самсона, довге волосся Абесаллома як його згуба, тощо), тому варто зупинитися лише на кількох питаннях. Це розпущене і заплетене волосся. Так, характеризуючи добу Гетьманщини, Т. Таїрова-Яковлева пише: якщо чоловіки доглядали свої зачіски і вуса, то «українські дівчата зазвичай ходили з розпущеним довгим волоссям» [16, с. 92]; цим вони відрізнялися від, скажімо, кельтів-язичників, у яких навіть чоловіки мали складні доглянуті зачіски (також можна згадати опис химерно заплетеного волосся у заголовній героїні ірландської скелі про сіду Федельм Яснокосу). За свідченням етнографів, саме розпущене волосся було звичайною зачіскою предків слов'янського жіноцтва, але таке волосся – яке заборонялось обрізати без відповідної нагоди та ритуалу – не було функціональним: «Спробуй-но шити, готувати їжу, прати, доглядати худобу, розпустивши довге густе волосся завдовжки за коліно» [10, с. 93]. Водночас неодмінний обряд українського весілля – розплітання коси. І асоціація з образом української дівчини – саме коса [20, с. 189]. Така зачіска означала готовність дівчини вступити у шлюбний вік: «Доки їй підрізували волосся, вона була «дівчинкою», а щойно їй заплели косу, то вона ставала «дівкою», дівчиною на виданні» [6, с. 248]. В інших країнах Європи до ХХ ст. дівчата до шлюбного віку носили розпущене

волосся або спущені коси (чи одну косу), могли й локони, а на знак дорослішання (та під час урочистих подій) отримували право робити собі справжню складну зачіску – особливо це стосувалось аристократичних родин. Магічний аспект розуміння коси зберігся у звичаї українських дівчат та жінок «розчісувати волосся й заплітати косу перед тим як братися за будь-яку роботу» [6, с. 248]. Проте саме жіночий звичай заплітати косу тут навряд чи буде поширеним, бо після шлюбу заборонялося заплітати волосся [16, с. 92; 20, с. 189]. Незаміжні заплітали тільки одну косу – на ознаку того, що дівчина «сама», «одна», а носити дві до шлюбу заборонялося [10, с. 93]. Цю саму традицію дотримано у кінематографі доби експресіонізму. Так, в екранізації «Нібелунгів» (1924 р.) Фріца Ланга (відомій В. Вовк і її колегам) дотримано цього архетипового мотиву, відомого і германцям: незаміжня Крїмгільда заплітає одну косу, а у шлюбі та у статусі вдови – дві коси. (Така асоціація виникає візуально при читанні вірша В. Вовк «Крїмгільда» у збірці «Жіночі маски», 1994, перекладена польською і видана Тадеєм Карабовичем 2014 р.). Отже, виникає асоціація з концептом як кадром (А. Бабушкін), «мисленневою картинкою». У фільмі Фрідріха Мурнау «Фавст» (1926 р.) Маргарита (Гретхен) заплітає одну косу, а збезчещена героєм і виставлена як вагітна поза шлюбом («покритка») до ганебного стовпа має розпущене волосся, так само і на страті. Натомість С. Ейзенштейн (який навчався в експресіонізму та інших течій) у фільмі «Александр Невский» (1938 р.) чомусь показує новгородську дівчину-войовницю Ольгу з двома косами, тоді як героїня незаміжня, і на Русі носили до весілля лише одну косу. Знаючи ретельність режисера в обробці джерел, можна припустити, що це стилістичний прийом.

З огляду на генеалогію В. Вовк (бойківський рід Яворських – її бабусі – походив з Балкан [7, с. 29]) можна простежити ритуальне значення волосся в гіпотетичних предків письменниці – чорногорців. Як архаїчна громада вони зберегли у своїх віруваннях особливу увагу до Танатосу: так, під час поховального обряду мати і сестри вмерлого відрізали свої коси та клали до могили, де лежав небіжчик, або вішали на хрестах і деревах [18, с. 617], Натомість у різних культурах (у тому числі чорногорській) силоміць відрізати косу означало ганьбу. (Через вимоги до обсягу дослідження тут не аналізується ставлення до волосся у сербів та інших південних слов'ян, а також в угорців, з якими були споріднені предки В. Вовк [7, с. 29]).

Якщо звернутися до іберійської культури (з якою безпосередньо контактує В. Вовк), то впадає у вічі часте згадування дівочої зачіски в іспанських народних піснях – як і в українських. Зокрема, стійкий вислів у середньовічних піснях – «світловолоса дівчина», *niña en cabello*. Так само – яснокоса Ніна в прелюдії до «Ораторії хвали» (2015 р.), бідна наречена молодого геніального композитора Андрія: зла Матрона за вигадану провину служниці «грози́ть обтя́ти мої коси й з них зроби́ти / Нову перу́ку на свій лисий лоб... / І як мені без кіс на світі жити? / Вони ж моє єдине придане... / Андрій сказав, що його́ серце / Моїми косами обмотане...» [3, с. 12]. Герой викупає коси – тобто у вербальному тексті простежується ритуальний (весільний) текст (детально про зв'язок фольклору, ритуалу, вербального та образотворчого мистецтва: [19]). Викуп коси – частий атрибут слов'янського весілля: так, брат молодого змушував нареченого викупати косу за право сидіти з молодою; косу ритуально й продавали [18, с. 617]. У народному уявленні, косою (чи косами) прив'язували серце коханого (звідси слова Ніни) – так само напруженою ниткою у придане. Заздрість Матрони косам позитивної Ніни означає вампіризм ригідного старшого покоління, бажання забрати молодість, красу і здоров'я; така мотивація наближає образ негативної героїні до фольклорних відьом. Колір Ніниних кіс також сакральний. За середземноморськими повір'ями, світле волосся означало духовну силу,

чорне – «земну, темну енергію, руде – демонічне начало» [8, с. 588–589] (докладніший аналіз золотого волосся у цьому творі В. Вовк, а також у казках і міфах: [12]). Тому відьом і чаклунів уявляли рудими (червоний колір – «дияволичний» [1, с. 48]), натомість святі зображувалися світловолосими (хоча є винятки – наприклад, брюнети і брюнетки на картинах Ф. Сурбарана, Ель Греко та ін.). Є інші трактування – залежно від регіону та культури: золотаве волосся – «сваволя і впертість, чорне – гарячий і запальний південець, руде – натура брехлива і підступна» [5, с. 339]. Цікаво те, що в Іспанії було прийнято до шлюбу ходити з розпущеним волоссям і з непокритою головою, про що сказано в астурійській весільній пісні: «*Ayer estabas soltera / con el cabello tendido, / у ahora estás prisionera / a la sombra del marido*» [8, с. 595–596] (мій дослівний переклад: «Учора ти була самотньою / з розпущеним волоссям, / А тепер ти ув'язнена / У тіні чоловіка»). «Самотня» (*soltera*) – незаміжня, «одна», «ув'язнена» (*prisionera*) – символічний полон у чотирьох стінах чоловічого дому, шлюб узами «зв'язав» дівчину. Вислів *el cabello tendido* дослівно означає «волосся, (яке) лежить», тобто воно вільно лежить на плечах.

За християнства волосся було синонімом королівської сили, тому друга дружина франкського короля Хлодвіга, Клотильда (Хродехільда) Бургундська, або Свята (V – VI ст.), протестувала проти остриження своїх онуків Меровінгів ворогом, Хлотарем. Також загальновідомо, що пострижини (стриження коси) означали прийняття схими – тому свята Радегунда (Радегонда, VI ст.) Тюрінгська остригла власне волосся, не бажаючи підкорятися недостатньо побожному тирану-чоловіку Хлотарю. Ці постаті французької історії та їхнє змалювання у шедеврах мистецтва (у тому числі скульптурі) відомі В. Вовк і її колу. Цікаво, що за християнської доби пасмо волосся могло бути заміником особистого підпису – якщо адресант був неписьменним. Зокрема, зберіглася чорна волосина оспіваної В. Вовк Жанни д'Арк, яку неграмотна Орлеанська Діва приклала до документа, не вміючи підписати власного імені. Романтизм запропонував іншу сакралізацію волосся – відрізання кучериків на згадку, носіння локонів на пам'ять у медальйонах (що нагадує вкладення мощів у зброю). Утім, і за Відродження волосся мало кокетливу, гедоністичну ознаку (складне заплетення, прикрашання тощо). В архаїчних громадах волосся ототожнювалося з талісманом: так, у Моравській Словаччині хлопці носили як приворот скручені перстнем три волосини обраниці [17, с. 422].

Цікава інша функція волосся – приховування таємниці. Уже згадувалося затуляння пасмами обличчя у живописі. Суфійська поезія пропонує не менш насичену символіку цього візуального ряду. Зокрема, у газелі кримського хана першої половини XVII ст. Багадир І Герая Хана (псевдонім Резмі, *Rezmî* – «воїн») «*Hatt-ı sersebzîniñ üstünde ider yer zülfün*» (у перекладі М. Стріхи: «На ніжний пух коханих щік твоє упало пасмо...») ключовим символом постає редиф «пасмо», *zülfin* (дослівно – пасмо або кучерик біля вуха, локон¹). Зокрема, початок знаменується такою символікою: «На ніжний пух коханих щік твоє упало пасмо, / До гіацинтових квіток твоє подібне пасмо. // Немов хмарина дощова нам затуляє сонце, / Так сонця милого лице твоє закрило пасмо» [14, с. 614]. У східній поезії (Нізамі, Рудакі та ін.) кучеряве або витке волосся часто порівнюється з гіацинтом (у тексті Резмі *sünbüle* – «гіацинт» [15], османською це ще й «колос», турецьк. «гіацинт» – *sümbül*, чол. роду, відомі ще варіанти *sünbul* (*zünbul*) [22, с. 153]), тут асоціацією виступають закручені пелюстки цієї квітки, а взагалі гіацинт – популярний амбівалентний символ (скорбота, горе й водночас кохання, відродження, радість, вірність) у світовому мистецтві завдяки

¹ Ця лексема часто вживається і у сучасних популярних турецьких піснях на любовну тематику.

давньогрецькому міфу про загиблого героя Гіацинта (сама ж квітка потрапила в Європу у XVII ст., спочатку до Голландії). Образ коханої у Резмі – це непізнаваний лик Аллаха (недарма порівнюваний із сонцем), пасма, які затуляють обличчя, – «мирські спокуси» (детальніший аналіз: [13]). Цікаві паралелі між поезією В. Вовк (де часто згадуються екзотичні, але для Бразилії звичні квітки) і орнаменталістикою східної лірики, званої цій письменниці (як й історія Кримського Ханату).

Інше питання стосовно волосся – борода. Як слов'янський (і взагалі європейський) сакральний атрибут це також описується В. Вовк. Міфологічний аспект бороди в Україні (у тому числі ототожнення із залишенням колосся «Перуну на бороду», заломами, закрутками, зав'язуванням колосся тощо) у цьому випадку наявний лише «мерехтливо» («мерехтлива міфологія», уже розглянута на прикладі текстів цієї письменниці та її колеги за НЙГ Патриції Килини [11]), тому слід зосередитися на власне релігійному питанні. Зокрема, у збірці «Любовні листи княжни Вероніки до кардинала Джованнібаттісти» (1967 р.) лірична героїня пише про образ святого Онуфрія, побачений у Греції (а, отже, у православному монастирі чи у церкві візантійського обряду), пропонуючи як бінарну опозицію, так і своєрідний діалог маскулінного (борода) і фемінінного (коса): «Пустельник Онуфрій прикрив / Своєю наготу бородою / Ще довшою, ніж коса / В моєї тітки Люкреції» [4, с. 179]. Символічне зображення бороди на іконі перетікає у символ волосся взагалі, що зумовлюється навіть відбиттям ментальних концептів у лінгвістиці: так, «у богемців борода означає не тільки волосся, що виростає на нижній щелепі, а й верхівку, маківку» [6, с. 39]. У цьому уривку закодовано український аспект (незважаючи на прекрасну стилізацію італійського Відродження): адже цей святий (Онуфрій Преподобний, по-народному Онупрій або Онопрій) шанується 25 червня, коли «збігається літнє сонцестояння, і дні більш ніж удвічі перевершують ніч. Тому й кажуть: «Онопрій – небо підпри»» [6, с. 348]; цей святий вважається покровителем квітів і ворогом заморозків [6, с. 348]. Отже, у цьому випадку можна казати про типове явище народного православ'я, а ширше – народного християнства, презентованого у творчості В. Вовк. Зокрема, згаданий святий шанується і Католицькою, і Православною Церквою. Вочевидь, ліричний героїні він близький через статус і вибір: Вероніка – княжна, а Онуфрій був перським царевичем, який обрав аскетизм у пустелі. (Ікона святого Онуфрія є у львівському Музеї Андрея Шептицького – до речі, цей діяч хрестив В. Вовк, та й саме місто їй давно близьке). «Єретичка» Вероніка (єретичка у кардиналовому сприйнятті, але насправді свята) стверджує: «Чомусь візантійським святим / Волю звіритися в тайнах, / Вони якісь мовчазніші, / Достойні, розумноокі, / Не те, що наші Мадонни, / Де часто світська усмішка / Нагадує нам графіню, / Меценаток убогих мистців» [4, с. 170]. У цьому монолозі – протиставлення сакрального (причому цей аспект розуміється не як візуальний, а як глибинний, прихований) і профанного. За деталлю (бородою) помітно загальне. Потужний візуальний ряд пробуджується за умови достатньої обізнаності читача з тим, що має на увазі авторка, оскільки мають виникнути асоціації із зображеннями (скульптурами, картинами) католицизму. За доби Середньовіччя особливо виразно постає копіювання моделі «профанної» людини – меценатки (мецената), замовниці (замовника) в образах Мадонни, святих тощо. Звідси вбрання мадонн як герцогинь та інша конкретика у формі (наприклад, зачіски). Таким чином, із поезії випливає, що майбутня свята мучениця Вероніка з Равенни вміє дивитися в глиб, у зміст, не потерпаючи на формалізм, фарисейство (як її опонент, чийх листів не наводиться). Імплицитно зашифровані вислови «життя коротке, мистецтво вічне» (так само Господь), а також розуміння того, що смертна людина скороминуча, тоді як твір залишається у віках.

Висновок з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Волосся у поезії В. Вовк може бути символом, а також як етнокультурним, так і універсальним концептом. Воно і чітко позначає статус персонажа, і водночас «розмиває» цей статус, «гублячись» або «розчиняючись» у природі (волосся русалок; волосся святих на іконах, тощо). У зв'язку із цим виникають асоціації з шедеврами образотворчого і кінематографічного мистецтва, проаналізовані тексти виразно візуальні. Також вербальний текст викликає у свідомості та несвідомому асоціації з невербальним, і концепт волосся пов'язується з нерегулятивними концептами (В. Карасик), зокрема ритуалом: весілля, викуп (дарунок), офіра тощо. Український і германський аспекти тут часто збігаються у розумінні ритуалу, тоді як бразильський переважно демонологічний. З'ясовано, що змалювання В. Вовк волосся як біографічне (безпосередньо з особистого досвіду авторки), так і універсальне, часто міфічне. Це і зв'язок з Біблією, релігійним живописом, і традиціями різних народів, причому український, бразильський і германський аспекти тут можуть навіть подекуди збігатися. Робота має перспективу продовження з огляду на потребу докладнішого вивчення ренесансного мистецтва у контексті творчості В. Вовк та інших членів НЙГ.

Список використаної літератури

1. Бидерманн Г. Энциклопедия символов : пер. с нем. / Г. Бидерманн. – Москва : Республика, 1996. – 336 с. ; Bidermann G. Entsiklopediya simvolov : per. s nem. / G. Bidermann. – Moskva : Respublika, 1996. – 336 s.
2. Вовк В. Нев'янучий квіт / В. Вовк. – Ріо-де-Жанейро, 2017. – 114 с. ; Vovk V. Nevianuchy kvit / V. Vovk. – Rio-de-Zhaneiro, 2017. – 114 s.
3. Вовк В. Ораторія хвали / В. Вовк. – Ріо-де-Жанейро – Київ – Львів : БаК, 2015. – 168 с. ; Vovk V. Oratoriia khvaly / V. Vovk. – Rio-de-Zhaneiro – Kyiv – Lviv : BaK, 2015. – 168 s.
4. Вовк В. Поезії / В. Вовк. – Київ : Родовід, 2000. – 422 с. ; Vovk V. Poezii / V. Vovk. – Kyiv : Rodovid, 2000. – 422 s.
5. Вовк О. В. Энциклопедия знаков и символов / О. В. Вовк. – Москва : Вече, 2006. – 528 с. ; Vovk O. V. Entsiklopediya znakov i simvolov / O. V. Vovk. – Moskva : Veche, 2006. – 528 s.
6. Войтович В. М. Українська міфологія / В. М. Войтович. – 4-те вид. – Київ : Либідь, 2015. – 664 с. ; Voitovych V. M. Ukrainiska mifolohiia / V. M. Voitovych. – 4-te vyd. – Kyiv : Lybid, 2015. – 664 s.
7. Григорчук Ю. М. Проза Віри Вовк : виміри сакрального / Ю. М. Григорчук. – Брустурів : Дискурсус, 2016. – 364 с. ; Hryhorchuk Yu. M. Proza Viry Vovk : vymiry sakralnoho / Yu. M. Hryhorchuk. – Brusturiv : Dyskursus, 2016. – 364 s.
8. Испанская народная поэзия : сб. / сост. Н. Р. Малиновская, А. М. Гелескул. – Москва : Радуга, 1987. – 672 с. ; Ispanskaya narodnaya poeziya : sb. / sost. N. R. Malinovskaya, A. M. Geleskul. – Moskva : Raduga, 1987. – 672 s.
9. Некряч Т. Є. Вікторіанська доба в українському художньому перекладі : моногр. / Т. Некряч, Ю. Чала. – Київ : Кондор-Видавництво, 2013. – 194 с. ; Nekriach T. Ye. Viktorianska doba v ukrainskomu khudozhnomu perekladi : monohr. / T. Nekriach, Yu. Chala. – Kyiv : Kondor-Vydavnytstvo, 2013. – 194 s.
10. Семенова М. Мы – славяне ! Популярная энциклопедия / М. Семенова. – Санкт-Петербург : Азбука, 1998. – 560 с. ; Semenova M. My – slavyane ! Populyarnaya entsiklopediya / M. Semenova. – Sankt-Peterburg : Azbuka, 1998. – 560 s.
11. Смольницька О. О. Компаративний аналіз «мерехтливої міфології» у вибраній поезії Віри Вовк і Патриції Килини / О. О. Смольницька // Кременецькі

компаративні студії. – 2016. – Вип. VI, Т. 1. – С. 254–269; Smolnytska O. O. Komparatyvnyi analiz «merekhtlyvoi mifolohii» u vybranii poezii Viry Vovk i Patrytsii Kylyny / O. O. Smolnytska // Kremenetski komparatyvni studii. – 2016. – Vyp. VI, Т. 1. – С. 254–269.

12. Смольницька О. О. Сакральні міфологеми в поезії Віри Вовк (на матеріалі «Ораторії хвали»): проблема відтворюваності в стилі / О. О. Смольницька // Літературознавчі студії. – 2015. – Вип. 45. – С. 216–226; Smolnytska O. O. Sakralni mifolohemy v poezii Viry Vovk (na materialii «Oratorii khvaly»): problema vidtvoriuvanosti v styli / O. O. Smolnytska // Literaturoznavchi studii. – 2015. – Vyp. 45. – С. 216–226.

13. Стріха М. Специфіка гендерних мотивів у творчості Філіпа Сідні та Бахадир Герай Хана I (Резмі): історико-біографічний та компаративний аспекти / М. Стріха, С. Трош // Слово і час. – 2016. – № 2. – С. 73–79; Strikha M. Spetsyfika hendernykh motyviv u tvorchosti Filipa Sidni ta Bakhadyr Gerai Khana I (Rezmi): istoryko-biografichnyi ta komparatyvnyi aspekty / M. Strikha, S. Trosh // Slovo i chas. – 2016. – № 2. – С. 73–79.

14. Стріха М. Улюблені переклади: поезії / М. В. Стріха. – Київ: Український письменник, 2015. – 724 с.; Strikha M. Uliubleni pereklady: poezii / M. V. Strikha. – Kyiv: Ukrainnyi pysmennyk, 2015. – 724 s.

15. Сьюмбюль [Электронный ресурс] // Крымскотатарско-русский словарь. – Режим доступа: <http://www.classes.ru/all-crtatar/dictionary-crtatar-russian-term-10114.htm>; Syumbyul [Elektronnyy resurs] // Krymskotatarsko-russkiy slovar. – Rezhim dostupa: <http://www.classes.ru/all-crtatar/dictionary-crtatar-russian-term-10114.htm>

16. Таїрова-Яковлева Т. Повсякдення, дозвілля і традиції козацької еліти Гетьманщини / Т. Таїрова-Яковлева; пер. з рос. Т. Кришталовської. – Київ: КЛІО, 2017. – 184 с.; Tairova-Yakovleva T. Povsiakdennia, dozvillia i tradytsii kozatskoi elity Hetmanshchyny / T. Tairova-Yakovleva; per. z ros. T. Kryshchalovskoi. – Kyiv: KLIU, 2017. – 184 s.

17. Толстой Н. И. Волосы / Н. И. Толстой, В. В. Усачева // Славянские древности: этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. – Москва: Международные отношения, 1995. – Т. 1: А–Г. – С. 422–423; Tolstoy N. I. Volosy / N. I. Tolstoy, V. V. Usacheva // Slavyanskije drevnosti: etnolingvisticheskiy slovar / pod red. N. I. Tolstogo. – Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1995. – Т. 1: А–Г. – С. 422–423.

18. Усачева В. В. Коса / В. В. Усачева // Славянские древности: Этнолингвистический словарь / под ред. Н. И. Толстого. – Москва: Международные отношения, 1999. – Т. 2: Д–К. – С. 615–618; Usacheva V. V. Kosa / V. V. Usacheva // Slavyanskije drevnosti: Etnolingvisticheskiy slovar / pod red. N. I. Tolstogo. – Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniya, 1999. – Т. 2: Д–К. – С. 615–618.

19. Ціпко А. Духовна ліствиця давньоукраїнської словесності / А. Ціпко. – Київ: Леся, 2015. – 748 с.; Tsipko A. Dukhovna listvytsia davnoukrainskoi slovesnosti / A. Tsipko. – Kyiv: Lesia, 2015. – 748 s.

20. Шапарова Н. С. Краткая энциклопедия славянской мифологии: ок. 1000 ст. / Н. С. Шапарова. – Москва: АСТ: Астрель: Русские словари, 2001. – 624 с.; Shaparova N. S. Kratkaia entsyklopedyia slavyanskoii myfolohyy: ok. 1000 st. / N. S. Shaparova. – Moskva: AST: Astrel: Russkiye slovary, 2001. – 624 s.

21. Энциклопедия. Символы, знаки, эмблемы / авт.-сост. В. Андреева и др. – Москва: Астрель: АСТ, 2004. – 556 с.; Entsiklopediya. Simvoly, znaki, emblemny / avt.-sost. V. Andreeva i dr. – Moskva: Astrel: AST, 2004. – 556 s.

22. Turkish dictionary, in two parts, English and Turkish, and Turkish and English, in which the Turkish words are represented in the Oriental character, as well as their correct pronunciation and accentuation, shown in English letters. – 2-d ed. / rev., and enl. by Charles Wells ; by J. W. Redhouse, M.R.A.S, Member of the Imperial Academy of Science of Constantinople, etc., and Charles Wells, Ph.D. (Leipsic). – London : Bernard Quaritch, 15 Piccadilly, 1880. – Vol. 1. – 410 pp.

Стаття надійшла до редакції 04.05.2017

O. O. Smolnytska

HAIR AS A CULTURAL CODE IN THE POETRY BY VIRA VOVK

The article analyzes the sense of hair as symbol, mythologem, concept in the selected lyrics by the Ukrainian writer, scholar (Germanist, musicologist), PhD, educator, translator, artist, composer, literature critic and analyst in Brazil, Vira Vovk (Vira Lidia Kateryna Selanska, German and Portuguese Wira Selanski, was born 1926, emigrated to Rio de Janeiro 1952). Her style is identified with the New York group, but it has original features. The symbolic, customs, rituals, beliefs, superstitions of the Ukrainian, German and other cultures are highlighted. The motivation for this choice is Vira Vovk's involvement with such cultures, owing to her trips and cross-cultural exchange. The hair is analyzed as special ethnocultural and universal concepts. The verbal art as the works by Vira Vovk is compared with nonverbal, especially it is the wedding ritual by the material of the poem "The Oratory of Praise". The main symbols are flowing hair, braided tress and beard. The last symbol is given as a detail of the folk Christianity because of Saint Onuphrius (Onoufrios) character in the icons. The Ukrainian beliefs and rites are connected with this saint man. The study discovers the visual aspect of this lyrics and the connection with expressionist German cinema. So, these texts have many implicit codes, the poems suggest associations. The Ukrainian hairstyle is analyzed through its evolution and in the Slavonic context which is opposed to the pagan Celtic one. Vira Vovk's retrospective analysis of roots and ancestors shows interesting Montenegrin parallels of the Balkan rites devoted to tress. The Brazil context has similar features with Ukrainian features because flowing hair is characteristic of sacral persons and demonological creatures such as witches, mermaids and so on. The color of the hair as a symbolic feature in a different culture (especially blond or gold one) is described. There are Iberian (Spanish) folksongs translated by the researcher about the blond maid hair. The key detail such as the lock is paid attention to the archaic Slavonic and Sufi aspects. In particular, the article has practical value because of translation studies and linguistic (thesauruses) work in the comparative analysis with the Ghazal by the Crimean Khan Bahadyr Geray I (Rezmy) who was a Sufi and used specific symbolic in his poems. The lexems function in his lyrics as symbols. The contiguous symbol of hyacinth is analyzed, and the article proposes to compare in perspective this flower with exotic plants in the poetry by Vira Vovk. The conclusion confirms that the hair has religious and biographical senses to Vira Vovk. The research uses comparative, intermedial, mythological, conceptual, translation studies, methods of analysis.

Key words: poetry, concept, symbol, myth, ritual, cultural code, masculine, feminine, hair.